

Kuidas uurida mehi ja maskuliinsusi? Ülevaade kesksetest teoreetilistest lähenemisviisidest ja debattidest kaasaegsetes kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringutes

Kadri Aavik

Teesid

Artikli eesmärk on tutvustada eesti keeles keskseid kaasaegseid mõisteid, teoreetilisi lähenemisviise, arengusuundi ja debatte kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringute valdkonnas, mis on andnud soouuringutesse olulise ja unikaalse panuse. Mehi ja maskuliinsusi kriitiliselt uurimata ei saa mõista kategooriat „sugu“ ega soolistatud võimusuhteid ühiskonnas. Muutusteta maskuliinsuse ideaalides ning meeste praktikates ei ole võimalik liikuda soolise võrdõiguslikkuse ega laiemalt sotsiaalse õigluse poole. Kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringutes kasutatavad mõisted ja lähenemisviisid aitavad vaadelda sugu ja soosuheteid uutest nurkadest. Artikliga soovin inspireerida Eesti soouurijaid, teisi teadlasi ja üliõpilasi tegelema kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringutega ning arendama kõnealust valdkonda Eestis, samuti aidata kaasa teoreetiliselt nüansseeritumate kategooria „mehed“ ja maskuliinsuse käsitluste esilekerkimisele eestikeelses akadeemilises kirjanduses.

Märksõnad: mehed, maskuliinsused, kriitilised mees- ja maskuliinsusuuringud

Sissejuhatus

Soouuringutes on viimastel aastakümnetel järjest enam uuritud mehi ja maskuliinsusi eri eluvaldkondades. Meeste käsitlemine soolistatud inimestena ilmneb üha enam ka populaarteaduslikes ja peavoolumeedia kajastustes. Eelkõige võimukatel meestel on järjest keerulisem jääda soo ja teiste kategooriate mõttes markeerimata – valgest keskealisest mehest on saanud äratuntav kategooria ning selliselt positsioneeritud meeste domineerimist on tänu feministlike ideede sisenemisele peavoolukultuuri hakatud üha enam vaidlustama. Näiteks on inglise keeles tulnud käibele väljend *male, pale and stale*¹, mille kaudu kritiseeritakse vanemaeliste valgete meeste domineerimist ja huve.

Ülalnimetatud suundumused on tervitatavad, kuna sugu ja soolistatud võimusuhted on relatsioonilised. Teisisõnu, kategooriatele „naine“ ja „mees“ ning ka teistele sookategooriatele antud tähendused kujundavad üksteist. Samuti on teada, et mitmed olulised sotsiaalsed nähtused ja globaalse ulatusega kriisid on tugevalt soolistatud ning meeste ja maskuliinsuste roll neis on tähelepanuväärne. Näiteks on meeste – eelkõige privilegeeritud nn globaalses põhjas elavate meeste – ökoloogiline jalajalg naiste omast suurem² (Carlsson Kanyama *et al.*, 2021; vt ka Aavik, 2023) ning seega vastutavad nad rohkem kliimamuutuste põhjustamise eest. Samuti on selgelt soolistatud nähtus vägivald: 2019. aastal olid 85% Eestis registreeritud perevägivallajuhtumite puhul vägivalda toimepanijad mehed (Justiitsministeerium, 2019; rahvusvahelise konteksti kohta vt Hearn, 2012; Kilmartin & McDermott, 2016).

Hiljuti on mehi ja maskuliinsusi käsitletud kriitiliselt ka seoses noorte meeste süveneva konservatiivsuse, seksismi ja radikaliseerumisega, mis on aset leidnud suuresti internetikeskkonnas (nn *manosphere*, vt nt Daly & Reed, 2022; Ging, 2019). Eesti kontekstis on murettekitava trendina leitud, et viimastel aastatel on Eesti poiste soohoiakud muutunud

¹ Võimalik eestikeelne vaste võiks olla näiteks „meessoost, kahvatu ja liisunud“.

² Ühiskonnas kehtiv binaarne soosüsteem kujundab soopõhise statistika kogumist: olemasolevad statistilised andmed on vaid meeste ja naiste, mitte teiste sugude kohta.

tunduvalt konservatiivsemaks, näiteks leiavad pooled Eesti 8. klassi poistest, et poliitikas sobivad tegutsema eelkõige mehed (Ümarik *et al.*, 2023). Hiljaaegu on maailmas ja ka Eestis jõuliselt esile kerkinud paremäärmuslikud poliitilised liikumised ja parteid, mille ideoloogia keskses – tihti küll implitsiitselt – on sugu, soosuhed ja teatud maskuliinsuse ideaalid (Harmer & Lumsden, 2019; Kimmel, 2017; Ralph-Morrow, 2022). Need ja mitmed teised näited osutavad meeste ja maskuliinsuste uurimise teoreetilisele ning praktilisele vajalikkusele pea kõigis eluvaldkondades. Mehi ja maskuliinsusi kriitiliselt uurimata ei saa mõista kategooriat „sugu“ ega soolistatud võimusuhteid ühiskonnas. Muutusteta maskuliinsuse ideaalides ning meeste praktikates ei ole võimalik liikuda soolise võrdõiguslikkuse ega laiemalt sotsiaalse õigluse poole.

Eesti teadlased on viimastel aastakümnetel pööranud mõningast tähelepanu meeste ja maskuliinsustele Eesti kontekstis, kuigi uurimistöö on jäänud peamiselt 2000. ja 2010. aastatesse. Valdavalt on mehi ja maskuliinsusi käsitleanud sotsiaalteadlased, kasutades empiirilisi uuringuid, enamasti kvalitatiivset ning harvem kvantitatiivset metodoloogiat. Enim on keskendutud kahele teemale: isadus ja isapuhkus, sh seoses meeste palgatööga (Ainsaar *et al.*, 2016; Pajumets, 2010; Pajumets & Hearn, 2012; Toming, 2007), ning meeste kujutamine meediakajastuses (Kempel & Siibak, 2010; Malmberg, 2017; Pilvre, 2009). Üksikuid uurimusi on ka teistel teemadel, sh meeste suhestumine looduse ja loomadega. Konkreetsemalt on fookuses olnud meeste soolooime ökokogukondades (Pajumets & Hearn, 2021) ning meeste veganlus ja selle seotus soolise võrdsuse ja sotsiaalse õiglusega laiemalt (Aavik, 2023). Uuritud on ka meeste vägivalda (Soo, 2016), maskuliinsusi muusikas (Uusma, 2014) ning privilegeeritud meeste töö- ja karjäärinarratiive (Aavik, 2015). Ilmunud on ka paar teoreetilisema suunitlusega käsitlust, näiteks maskuliinsuste muutumisest (Pajumets, 2001), poiste maskuliinsuse tüpologia (Soo & Kutsar, 2012) ning arutelu teoreetiliste ja metodoloogiliste dilemmade üle privilegeeritud meeste uurimisel (Aavik, 2020).

Meeste temaatikat käsitlevates kirjutistes Eesti peavoolumeedias ning ka akadeemilises kirjanduses ja üliõpilastöodes kohtame tihti terminit „maskuliinsus“ või ka selle eestipärasemalt kõlavat versiooni „mehelikkus“. Mõningates kirjutistes on kasutatud ka kriitiliste mees- ja maskuliinsusuuringute (*critical studies on men and masculinities*, CSMM) uurimisvaldkonna kesket terminit „hegemooniline maskuliinsus“ (Connell, 1987; Connell & Messerschmidt, 2005), mida avan lähemalt artikli edasistes osades. Paraku aga on mitmetes käsitlustes neid termineid kasutatud lihtsustavalt, eksitavalt või muul moel problemaatiliselt ning autorid ei haaku enamasti uurimisvaldkonna hiljutiste teoreetiliste lähenemisviiside ja arengusuundadega. Osaliselt tulenevad need probleemid kahtlemata sellest, et mehi ja maskuliinsusi ei uuri vaid soouuringutele spetsialiseerunud või CSMM-i valdkonnas tegutsevad teadlased. Eeltoodu ei puuduta üksnes Eestis tehtavat uurimistööd, vaid isegi spetsialistidest rahvusvaheliste teadlaste käsitlustes esineb kontseptuaalset segadust, hägusust ja vastuolusid mõningate kesksete lähenemisviiside vahel. Peatun artiklis mõnel tähtsamal teoreetilisel arutelul CSMM-i valdkonnas.

Selle artikli eesmärk on tutvustada eesti keeles keskseid kaasaegseid mõisteid, teoreetilisi lähenemisviise, arengusuundi ja debatte kriitiliste mees- ja maskuliinsusuuringute valdkonnas, mis on andnud soouuringutesse olulise ja unikaalse panuse. Artikliga soovin

- 1) inspireerida Eesti soouurijaid, teisi teadlasi ja üliõpilasi tegelema kriitiliste mees- ja maskuliinsusuuringutega ning arendama kõnealust valdkonda Eestis, tutvustades seda uurimisvälja ning selle keskseid teoreetilisi tööriistu;
- 2) aidata kaasa teoreetiliselt nüansseeritumate kategooria „mehed“ ja maskuliinsuse käsitluste esilekerkimisele eestikeelses akadeemilises kirjanduses, sh üliõpilastöodes, mis aitab tõsta nende uurimuste teoreetilist ja praktilist väärtust³.

³ Läbipaistvuse huvides positsioneerin end lugeja jaoks artiklis käsitleva teema suhtes. Olen feministlikus ja kvalitatiivses uurimistraditsioonis tegutsev soosotsioloog, kelle üks peamisi

Kuna käsitletav kontseptuaalne väli on keeruline, ei pruugi lugeja artiklist saada (lihtsaid) vastuseid, vaid pigem edasist mõtteainet.

Kriitilised mees- ja maskuliinsusuuringud

Toetun artiklis meeste ja maskuliinsuste *kriitilistele* käsitlustele, mida on teoreetilises plaanis kõige enam arendanud sotsiaal- ja humanitaarteaduslikud kriitilised mees- ja maskuliinsusuuringud. Uurimisvaldkonna üks rajajaid ning juhtivaid teadlasi Jeff Hearn rõhutab, et peamiselt 1990-ndatel alguse saanud CSMM on osa soouuringutest, mitte eraldiseisev uurimisvaldkond ning seda iseloomustab (pro)feministlik agenda (Hearn, 1997, 2019)⁴. Tänapäevaks on CSMM-ist saanud eristuv ja oma identiteediga akadeemiline valdkond: mõnes ülikoolis on soouuringute osakondades arendatud välja vastavad uurimissuunad (nt Karlstadi ja Örebro ülikoolis), toimub õppetegevus, valmib doktoritöid ning ilmuvad rahvusvahelise levikuga akadeemilised ajakirjad, näiteks USA-s välja antav *Men & Masculinities* ning Põhjamaades baseeruv *NORMA: International Journal for Masculinity Studies*. Vaatamata CSMM-i profeministlikule orientatsioonile on mitmed feministid ja CSMM-i valdkonnas tegutsevad teadlased märkinud, et CSMM ei haaku kaasaegse feministliku teooriaga piisavalt (ülevaadet sellest kriitikast vt Waling, 2019). Ühe olulise probleemina on välja toodud, et kui feministlik teooria dekonstrueerib ja destabiliseerib fikseeritud seksuaalsuse ja sookategoriaid, siis CSMM opereerib enamasti selliste essentsialistlike kategooriatega nagu „mees“ ja „maskuliinsus(ed)“ (Beasley, 2015).

CSMM-i keskseks tõdemuseks on arusaam, et mehed ja nende tegevus on soolistatud ning mehi uuritakse soolistatud võimusuhte

uurimisvaldkondi on kriitilised mees- ja maskuliinsusuuringud. Oma doktoritöös käsitlesin meeste privileeeritust palgatöö ja karjääri kontekstis (Aavik, 2015). Olen osa rahvusvahelisest kriitiliste mees- ja maskuliinsuuriijate võrgustikust. Minu hiljutised uurimishuvid seostuvad meeste ja maskuliinsustega posthumanistlikus raamistikus, täpsemalt olen uurinud meeste veganlust, sh selle potentsiaali egalitaarsemate soosuhete poole liikumisel (vt Aavik, 2023).

⁴ Ülevaadet CSMM-i uurimisvaldkonnast vt ka Hearn, 2004.

kontekstis – just viimasele viitabki sõna „kriitiline“ uurimisvaldkonna nimetuses (Hearn, 2004). Eesmärk on tuua nähtavale ja analüüsida mehi spetsiifiliselt positsioneeritud soolistatud inimestena (Collinson & Hearn, 1994), vaidlustades ajaloolisi ning ka paljusid kaasaegseid käsitlusi meestest kui universaalsetest inimestest, mis on jätnud kategooria „mees“ iseenesestmõistetavaks ning nähtamatuks. Selliste traditsiooniliste käsitluste korral ei ole mehed eksplitsiitselt kohal, või kui on, siis neid ei problematiseerita, nagu näiteks peavoolu ajalookäsitlustes või sotsioloogilistes teooriates ehk nn mehekesksetes (*malestream*) käsitlustes (Hearn, 2004, lk 49). Näiteks on mehed ja maskuliinsused domineerinud organisatsioonides ning juhtimises, kuid suur osa selle valdkonna kirjandusest on jäänud sootuimaks, maskeerides seeläbi soolistatud võimusuhted (Collinson & Hearn, 1994). Nende fookuste ja eesmärkide kaudu eristub CSMM feminismi enamasti leigelt suhtuvatest või isegi antifeministlikest ja depolitiseeritud „meesuuringutest“ (*men's studies*), mis ei käsitle kriitiliselt meeste domineerimist soosüsteemis ega kategooria „mees“ sotsiaalset konstrueeritust ning kus tegutsevad uurijatena pea ainult mehed (vt Hearn, 1997, 2019). Kui naisuurimus ja feministlik aktivism on arenenud käsikäes, teineteist toetades, siis kriitilised mees- ja maskuliinsusuurijad distantseeruvad selgelt misogüünsest „meesõiguse“ (*men's rights*) liikumisest, mille sookäsitlused ja eesmärgid on radikaalselt erinevad (Coston & Kimmel, 2012) ning mis on tänapäeval suuresti koondunud internetikeskkonda (nn *manosphere*).

CSMM-i (pro)feministliku ja interseksionaalse agenda kontekstis on samas irooniline tõdeda, et uurimisvaldkonna rajajad ning ka tänapäeval rahvusvaheliselt nimekaimad teadlased, kes on loonud ja arendanud valdkonna peamised teoreetilised alused, on enamjaolt Angloameerika päritolu valged keskealised mehed, kuigi väljaspool seda konteksti edendavad paljudes riikides, sh Eestis, valdkonda feministlikud naissoost teadlased (vt Hearn, 2019). Selline globaalne episteemiline ebaõiglus viitab jätkuvale meeste hegemooniale (vt Hearn, 2004), mida selles profeministlikus kontseptuaalses ruumis tegutsejad küll retoorikas vaidlustavad, kuid (paratamatult) taastoodavad.

2023. aasta detsembris toimus Rootsis Karlstadi ülikoolis rahvusvaheline seminar, kus vaagiti CSMM-i hetkeseisu ja tulevikusuundumusi. Seminaril osalejad tegid ühe olulise (enese)kriitilise tähelepaneku: kuigi CSMM on interdistsiplinaarne ja lähtub mitmekülgsest kontseptuaalsest baasist, on uurimisvaldkonda vedanud peamiselt sotsiaalteaduste ja eelkõige sotsioloogilise taustaga (lääne) teadlased ning seejuures paratamatult kujundanud selle endi (teadmiste, distsiplinaarsete tavade, uurimishuvide, kogemuste jne) nägu. Kui aga CSMM-i oleksid arendanud pigem muudes ühiskondades tegutsevad ja/või humanitaarteadlased, oleks valdkond ning selle teoreetilised lähenemisviisid ja kesksed küsimused tõenäoliselt mõnevõrra teistsugused.

Kategooriad „mees/mehed“ ja „maskuliinsus(ed)“ ja nende omavaheline suhe

Enne, kui käsitleda teoreetilisi tööriistu meeste ja maskuliinsuste uurimiseks, tuleb aga esitada fundamentaalne küsimus: mida need tihti iseenesestmõistetavaks peetavad kategooriad üldse tähistavad ning kuidas omavahel suhestuvad? Ka CSMM-i valdkonna uurijate endi hulgas, rääkimata tavateadmisest, jäävad need mõisted sageli selgelt defineerimata või häguseks, külvates seega kontseptuaalset segadust ning osutades ühtlasi asjaolule, et need pealtnäha lihtsakoelised mõisted ning nende omavaheline suhe on keerukam, kui paistab. Need baasküsimused on aga keskse tähtsusega, sest defineerivad valdkonna uurimisainest ja meetodeid: mida, keda ja kuidas me uurime?

Vaatleme esmalt kategooriat „mees/mehed“. Feministliku teooria põhialustest lähtudes võib väita, et meheks (ega ka naiseks) olemine ei ole mitte midagi essentsialistlikku ega stabiilset, vaid igapäevane korduv sooritus (sooloometeooria kohta vt West & Zimmerman, 1987) ehk performatiivne (Butler, 1990)⁵. Kuigi „mees“ on sotsiaalselt konstrueeritud kategooria, st see on kontekstuaalne, ajas ja kohas muutuv,

⁵ Eesti peavoolumeedias, kuid ka mitmetes akadeemilistes allikates ja üliõpilastöödes kohtab sageli terminit „sooroll“ ning väidet, et inimesed etendavad või võtavad omaks soorolle. Soorolliteooria on problemaatiline muu hulgas seetõttu, et see ei käsitle võimusuhteid ega muutusi, mis on soosuhete analüüsis võtmetähtsusega (Connell, 1985).

on see struktuursel tasandil osa binaarsest soosüsteemist. See süsteem näib püsiva ja iseenesestmõistetavana ning sellel on materiaalsed tagajärjed, lisaks on indiviididel keeruline seda vaidlustada või näha sellega suhestumist (sh sellele vastandumist) valikuna. Näiteks klassifitseerivad riigid oma haldusalas sündinud kodanikud nende endi tahet arvestamata naisteks või meesteks, enamasti lubamata muid variante, ning riiklikes infosüsteemides ja registrites, samuti statistikas, kasutatakse üldjuhul vaid kategooriaid „naine“ ja „mees“. Selline kategoriseerimine institutsionaalsel tasandil aitab taasluua kehtivat essentsialistlikku arusaama soost ja binaarset soosüsteemi (Saguy *et al.*, 2021).

Kategooriatega „naine“ ja „mees“ on ühtlasi seotud tugevad sotsiaalsed normid, mis paistavad paljudele loomulikud. Selles kontekstis tundub enamiku meeste jaoks soovimatu või koguni võimatu end kategooriast „mees“ ja kõigest sellega kaasnevast eraldada. Veelgi keerulisem on üldsegi eemalduda soost, kuigi järjest enam inimesi, eelkõige noored, püüavad seda teha, praktiseerides selliseid sooidentiteete ja positsioone nagu kväär, *gender non-conforming*, *gender questioning*. Siiski ei pääse nad binaarsel soosüsteemil põhinevas ühiskonnas sanktsioonidest oma mittenormatiivse soolooime eest (debate kehtivast soosüsteemist väljumise ja sookategooriaga mittesuhestumise võimalikkuse kohta vt Deutch, 2007; West & Zimmerman, 1987). Seega, kategooria „mees“ läbib erinevaid sotsiaalseid tasandeid: makrotasandil on see osa soolisest klassifikatsiooniskeemist ning mikrotasandil identiteet – mõlemad aspektid kujundavad teineteist.

Kategooriat „mees“ aitab lahti pakkida veel üks oluline debatt, mis puudutab ka teisi sugusid. Kas „mees“ on bioloogiline/materiaalne või sotsiaalne kategooria? Või mõlemat? Kuidas suhestuvad siin omavahel bioloogiline ja sotsiaalne? Alles alates 1950-ndatest hakati teaduslikes käsitlustes eristama bioloogilist ja sotsiaalset sugu. See oli feministliku teooria ja liikumise jaoks revolutsiooniline läbimurre, millel oli radikaalne poliitiline potentsiaal: naised ei olnud enam kammitsetud bioloogilistena ja essentsialistlikena tajutud soolistest piirangutest. Soo mõtestamine sotsiaalsena tähendas, et olemasolevaid soonorme ja soolist ebavõrdsust on

võimalik muuta. Seega, soost sai sotsiaalne konstruktsioon (vt Lorber & Farrell, 1991) ning hakati uurima, kuidas seda erinevates sotsiaalsetes ja kultuurilistes kontekstides taasluuakse või vaidlustatakse. See teoreetiline lüke aga jättis tagaplaanile arutelud selle kohta, millist rolli mängib nn bioloogiline sugu ja kuidas me üldsegi peaksime bioloogilist poolt selles kontekstis mõtestama.

Tänapäeva soouuringutes on järjest enam hakatud kahtluse alla seadma nn bioloogilise ja sotsiaalse soo eristamise mõttekust ja võimalikkust (vt Gatens 1983; Hood-Williams, 1996; Rydstrom & Hearn, 2017). Ühelt poolt on kujunenud arusaam, et ka see, mida peame bioloogiliseks sooks, on sotsiaalne konstrukt (Hood-Williams, 1996). Samuti on nn bioloogiline sugu palju keerukam binaarsusest, mida me sellele omistame (vt Ainsworth, 2015): mitte kõiki kehasid ei saa mitteproblemaatiliselt meesteks või naisteks liigitada. Teisalt, inspireerituna eelkõige feministlikest posthumanistlikest ja (uus)materialistlikest lähenemisviisidest, mis vaidlustavad looduse ja kultuuri dihhotoomiat ning peavad ka kultuuri osaks bioloogilisest/loodusest ja rõhutavad materia (sh kehade) agentsust sotsiaalsuse kujundamisel (vt Barad, 2003; Grosz, 2005; Jagger, 2015), nähakse materiaalsust ja diskursiivset dimensiooni teineteist koos kujundamas. Seejuures ei kehtesta materiaalsus (nt kehad) binaarset soolist erinevust ega soonorme – bioloogilise ja sotsiaalse suhe ei ole fikseeritud, vaid voolav ja avatud (vt Barad, 2003; Jagger, 2015). Nendest kaalutlustest lähtuvalt on mitmed inglise keeles kirjutavad soouurijad hakanud soole viitamiseks kasutama sõnu *gender/sex* või ka *gex* (vt Rydstrom & Hearn, 2017).⁶

Ka kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringutes on suundi, mis käsitlevad materiaalse ja diskursiivse tihedat seotust, leides, et meeste ja maskuliinsuste analüüs peaks hõlmama mõlemat dimensiooni (Garlick,

⁶ Näib, et eestikeelsetes soouurimuslikes kirjutistes ei ilmne see terminoloogiline probleem nii teravalt, kuna eesti keeles on kasutusel vaid termin „sugu“. Seevastu inglise keeles eristatakse mõisteid *gender* ja *sex* ning *man* ja *male*, kus esimesed viitavad pigem sotsiaalsele dimensioonile ning teised bioloogilisele. Samas on siinsetes soouuringutes kasutatud terminit „sugu“ sotsiaalse soo tähenduses, kui just pole täpsustatud, et mõeldakse bioloogilist sugu.

2019; Hearn, 2014; Mellström & Pease, 2023). Seejuures pööratakse tähelepanu meeste kehadele ja materiaalsele praktikatele, näiteks on oluline uurida meeste sooritatud vägivalda materiaalse ja diskursiivsete dimensioonide põimumist (vt Hearn, 2014).

Feministlikust vaatest teeb sotsiaalse kategooria „mees“ problemaatiliseks asjaolu, et sellega seostatud inimesed on ühiskonnas võimupositsioonil, sh on nende käsutuses enamik materiaalseid ressursse – teisisõnu kehtib meeste hegemoonia⁷ (Hearn, 2004). Siin tuleb tuua sisse ka interseksionaalne vaade, mis juhib tähelepanu sellele, et võim ja ressursid on koondunud just teatud viisil positsioneeritud meeste kätte: sotsiaalse hierarhia tipus on ajalooliselt olnud valged heteroseksuaalsed lääne keskklassi mehed, kes on eest vedanud tööstusrevolutsiooni ja kolonialismi ning on peamised kliimamuutuse põhjustajad, lõigates nendest eksploateerivatest ettevõtmistest kasu. Seega, olenemata nende diskursustest – mis võivad olla soolist võrdsust pooldavad – ei pruugi nende materiaalsed praktikad võrdsemate soosuhete poole liikumist toetada.

Olles arutlenud kategooria „mees“ kontseptuaalse keerukuse üle, vaatlen järgmisena mõistet „maskuliinsus“, mille üheselt defineerimine pole samuti lihtne (arutelu selle mõiste üle vt Connell & Messerschmidt, 2005, lk 836–337). Kriitilistel mees- ja maskuliinsusuurijatel on tavaks kasutada terminit mitmuses, kuna pole ühte maskuliinsust, vaid on mitu (konkureerivat) maskuliinsuse ideaali, ka samas ajas ja kohas. Nagu selgitavad sotsioloogidest kriitilised mees- ja maskuliinsusuurijad Raewyn Connell ja James Messerschmidt (2005, lk 836), ei ole maskuliinsus indiviidide fikseeritud olemus, mis paikneb kehaes või iseloomuomadustes, vaid maskuliinsused on praktikate kogumid, mida sooritatakse sotsiaalse tegevuse käigus, ning need erinevad lähtuvalt soosuhetest konkreetses ühiskonnas ja kultuuris. Maskuliinsustest võib mõelda kui

⁷ „Meeste hegemoonia“ all mõtleb Hearn (2004, lk 59) a) soosüsteemi poolt loodud kategooriat „mees“ ja b) mehi kui domineerivate sotsiaalsete praktikate elluvijaid. Hearn leiab, et tuleb kriitiliselt vaadelda meeste isenesestmõistetavana näivat võimu ja ka kategooria „mees“ konstrueerimist.

(muutuvatest) kultuurilistest ideaalidest, mis kehtivad teatud ajas ja kohas ning millega mehed suhestuvad. Just nagu kategooria „mees“, on ka „maskuliinsus“ relatsiooniline mõiste, mis tähendab, et tuleb uurida selle suhet naiste, feminiinsuste ja teiste sugudega (vt Connell & Messerschmidt, 2005, lk 848).

Maskuliinsuse mõistet ja seniseid maskuliinsuse uurimise viise on mitmest aspektist kritiseeritud. Näiteks on välja toodud, et mõiste tähendus on hägune ja ebatäpne ning see ei pööra piisavalt tähelepanu võimu ja domineerimise küsimustele, seega ei ole see sobiv tööriist meeste võimu uurimiseks ja selle vaidlustamiseks (Collinson & Hearn, 1994; Hearn, 2004). Maskuliinsuse mõiste keskendub liigselt identiteedile, tähelepanuta jääb struktuurne ja materiaalne sooline ebavõrdsus (Hearn, 2014).

Kuidas suhestuvad omavahel mehed ja maskuliinsused? Need, kes on kategoriseeritud ja/või määratlevad end meestena, suhestuvad – rohkem või vähem teadlikult – ühiskonnas/kultuuris kehtivate maskuliinsuse normidega ehk idealiseeritud meheks olemise viisidega, püüeldes nende poole või vastandudes neile. Kuigi suur osa CSMM-ist kipub seostama maskuliinsust meeste ja nende kehadega, on uuritud ka maskuliinsus(t)e suhet naiste ja nende praktikatega (vt Halberstam, 1998). Maskuliinsuste ja meeste suhet käsitletakse sageli problemaatiliselt, näiteks ringargumendina: meeste teatud käitumismustrid koondatakse maskuliinsuse mõiste alla ning kinnistatakse (teatud) maskuliinsusena, mida seejärel kasutatakse nende käitumismustrite selgitamiseks (või isegi õigustamiseks) (Connell & Messerschmidt, 2005, lk 840).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kriitiliste mees- ja maskuliinsus-uuringute peamised uurimisobjektid on

- 1) kategooria „mees“ ja sellele antud tähendused (seejuures olles kriitiliselt teadlik selle kategooria problemaatilisusest), meestena kategoriseeritud/identifitseerivad inimesed (nende kogemused, diskursused, praktikad) ning meeste hegemoonia;

- 2) maskuliinsused kui kultuurilised ideaalid lokaalses ja globaalses kontekstis;
- 3) meeste ja maskuliinsuste omavaheline suhe ning muutused selles.

Hegemooniline maskuliinsus: mõiste sisu ja kriitika

Võib väita, et „maskuliinsus(ed)“ on kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringutes ilmselt kõige enam käsitletud mõiste. CSMM-i muudab feministlikul uurimiseväljal unikaalseks asjaolu, et selles on valdavalt keskendunud teoretiseerimisele maskuliinsuse eri tüüpide üle ning need tüpoloogiad on võetud aluseks meeste ja nende praktikate empiirilisel uurimisel – lähenemine, mille kriitikat peagi tutvustan.

Uurimisvaldkonna keskne maskuliinsus on Austraalia sotsioloogi Raewyn Connelli poolt 1980-ndatel formuleeritud „hegemooniline maskuliinsus“, mis põhines tema empiirilisel uuringul sotsiaalsest ebavõrdsusest Austraalia keskkoolides (Connell, 1987; Connell & Messerschmidt, 2005) ning mis on leidnud kasutust ka väljaspool soouuringuid. Suur osa kirjandust CSMM-i valdkonnas suhestub selle mõistega: seda kontseptuaalseks aluseks võttes, edasi arendades ja vaidlustades. Alates mõiste sünnist on läbi viidud suurel hulgal empiirilisi uuringuid, mis seda meeste ja maskuliinsuste uurimisel kasutavad, näiteks hariduse ja vägivalda (vt Dragowski & Scharrón-del Río, 2014; Jewkes & Morrell, 2018; Messerschmidt, 2020; Rosen & Nofziger, 2019), kuritegevuse (vt Michalski, 2017) ja meedia(representatsioonide) (vt Kareithi, 2014; Ricciardelli *et al.*, 2010) valdkonnas (ülevaadet vt Connell & Messerschmidt, 2005, lk 833–835).

Hegemoonilise maskuliinsuse mõiste lähtub arusaamast, et soosüsteem sisaldab mitmeid omavahel hierarhilises suhtes olevaid maskuliinsusi. Hegemooniline maskuliinsus on ideaal, mis paikneb teiste maskuliinsuste suhtes võimupositsioonil või nende hierarhia tipus, allutades teised maskuliinsused ning kõik feminiinsused (Connell 1987; Connell & Messerschmidt, 2005). Hegemoonilisest maskuliinsusest võib seega mõelda kui (diskursiivsest) ideaalist, mille suhtes mehed end

positsioneerivad. Tegu ei ole iseloomuomadusega, mida saab omistada teatud meestele. Mõiste populaarsusele on kaasa aidanud asjaolu, et see on aidanud mõista ebavõrdsete soosuhete taastootmist ja legitimeerimist erinevates kultuurides ja ühiskondades (Messerschmidt, 2019).

Hegemoonilisele maskuliinsusele on omistatud konkreetset sisu, näiteks väidab Richard Howson (2006), et see on organiseeritud nelja hegemoonilise printsiibi ümber: heteroseksuaalsus, leivateenimine, agressioon ja valgesus (*whiteness*). Samas on hegemooniline maskuliinsus erinevates ühiskondades ja kultuurides konfigureeritud erinevalt ning pidevas muutumises. 2000. aastatel Eestis mehi ja maskuliinsusi uurinud Marion Pajumets (2012) ja Barbi Pilvre (2011) on pidanud hegemoonilise maskuliinsuse elementideks postsovetlikus Eestis ühelt poolt Connelli kirjeldatud transnatsionaalset ärimaskuliinsust (vt Connell, 1998) ja teisalt rahvusluse ideoloogiat.

Itaalia marksistliku filosoofi Antonio Gramsci hegemoonia mõiste aitab defineerida hegemoonilise maskuliinsuse keskset mehhanismi: seda maskuliinsuse ideaali ei kehtestata jõuga, vaid kultuurilise, institutsionaalse ja ideoloogilise domineerimise või veenmise kaudu ehk see toimub allutatud gruppide (naiste, marginaliseeritud maskuliinsuste jne) aktiivse nõusoleku abil. Hegemoonia põhineb seatud maskuliinsuse ideaalidel, millest saavad autoriteetsuse sümbolid, kuigi enamik mehi ei vasta hegemoonilise maskuliinsuse ideaalile (Connell & Messerschmidt, 2005, lk 846). Pigem võib enamikku mehi seostada nn kaasosalis-maskuliinsustega (*complicit masculinities*), kes ise hegemoonilisest ideaalst kaugele jäädes toetavad siiski patriarhaati ja lõikavad sellest kasu (*ibid.*, lk 832).

Vaatamata laiale kasutusele ei ole hegemoonilise maskuliinsuse mõiste sugugi probleemivaba nii kontseptuaalselt kui ka kasutusviiside poolest, nagu selle autor Connell ka ise möönab (Connell & Messerschmidt, 2005), ning see on saanud palju kriitikat ja ettepanekuid edasiarenduseks (vt nt Beasley, 2008; Connell & Messerschmidt, 2005; Hearn, 2004; Messerschmidt, 2019; Moller, 2007). Muu hulgas puudutab kriitika termini kasutamisega seotud hägusust ja vastuolulisust senises kirjanduses, sh isegi selle autori Connelli enda töös (Beasley, 2008, lk 88).

Mida hegemooniline maskuliinsus täpselt tähistab ja kus see asub? Hearn (2004) on küsinud: kas hegemooniline maskuliinsus viitab kultuurilistele representatsioonidele, meeste igapäevapraktikatele, näiteks agressiivsusele ja vägivaldsusele või ebavõrdsetele institutsionaalsetele struktuuridele?

Christine Beasley (2008) toob välja, et hegemoonilise maskuliinsuse mõistet on kasutatud peamiselt kolmes tähenduses: 1) poliitiline mehhanism, mis on seotud hegemoonia mõistega; 2) kirjeldav silt, mis viitab domineerivatele (kõige võimukamatele ja/või levinumatele) meheks olemise viisidele; 3) konkreetsete meeste grupid. Seejuures ei ole autorid sageli täpsustanud, millist tähendust nad silmas peavad, ega vaagunud kasutusviisi teoreetilisi ja praktilisi tagajärgi. Samuti märgib Beasley (2008), et Connell ise on andnud mõista, et tema poolt teoretiseeritud „rahvusvaheline ärimaskuliinsus“ – millest on tema sõnul saanud viimastel aastakümnetel oluline hegemoonia väljenduskoht (vt Connell, 2005, lk 263) – on justkui üks maskuliinsuse tüüp. Seega kasutab Connell „hegemoonilist maskuliinsust“ deskriptiivse mõistena, täites selle sisu ühe konkreetse domineeriva maskuliinsusega ning jättes sellega mulje, nagu „kehastaksid“ teatud ärimehed ja juhid hegemoonilist maskuliinsust (Beasley, 2008, lk 91). Need arutelud osutavad, et see, kuidas (hegemooniline) maskuliinsus suhestub konkreetsete meestega, on teoreetiliselt keeruline küsimus. Kuigi Connell ja mitmed teised teoretikud hoiatavad „hegemoonilisele maskuliinsusele“ konkreetse sisu andmise ning selle teatud meeste või meeste gruppidega seostamise eest, on sellest täielikult hoidumine osutunud keeruliseks.

Kuigi „hegemooniline maskuliinsus“ on jätkuvalt CSMM-i valdkonnas tähtis mõiste ja leiab laialdast kasutust, on viimastel aastakümnetel seda edasi arendatud ning sellele alternatiive otsitud, osaliselt eelkirjeldatud kontseptuaalsete probleemide ja piirangute tõttu. Paljud mehi ja maskuliinsusi käsitlevad empiirilised uurimused ei kasuta (enam) hegemoonilist maskuliinsust kontseptuaalse raamistikuna.

Muutuste mõtestamine: hegemoonilisest maskuliinsusest „uute“ maskuliinsusteni

Hegemoonilise maskuliinsuse mõiste (Connell, 1987; Connell & Messerschmidt, 2005), sellele toetuvad empiiriliste uurimuste tulemused ning artikli sissejuhatuses toodud näited osutavad, et maskuliinsuse ideaalid ja meeste praktikad seostuvad valdavalt negatiivsete nähtustega: seksismi, vägivalda, *macho*'likkuse, homofobia ja muuga. Niisiis, mehed ja maskuliinsused on problemaatilised kategooriad nii teoreetiliselt kui praktiliselt.

Empiiriliselt on täheldatud, et tänapäeva lääne ühiskondades on maskuliinsuse ideaalid muutumas, seda eelkõige viimastel aastakümnetel. Järjest enam lääne mehi (eelkõige noori) on hakanud vaidlustama hegemoonilise maskuliinsusega seostatud elemente, nagu homofobia, seksism ja agressiivsus (Bridges & Pascoe, 2014), ning hakanud (vähemalt retooriliselt) enam väärtustama soolist võrdõiguslikkust. See tähelepanek ning hegemoonilise maskuliinsuse „pessimistlikkus“ on viinud uurijaid teoretiseerima uute maskuliinsuse vormide üle.

Nn uutest maskuliinsustest on palju tähelepanu saanud – ka akadeemilistest debattidest väljaspool, sh peavoolumeedias – kaasava (*inclusive*) maskuliinsuse mõiste (Anderson, 2010; Anderson & McCormack, 2018). Kaasava maskuliinsuse keskmes on Angloameerika riikides peamiselt hariduse ja spordi valdkonnas läbi viidud empiirilistel uuringutel põhinev väide, et paljudes lääne ühiskondades, kus homofobia on väidetavalt vähenenud, ei vastandu heteroseksuaalsed mehed ja poisid oma sooloomes enam (niivõrd) homoseksuaalsusele ning sageli hoopiski aktsepteerivad seda või isegi lülitavad allutatud maskuliinsuste elemente oma maskuliinsuse konstruktsioonidesse (vt nt Anderson, 2005; Anderson *et al.*, 2012). Kaasava maskuliinsuse mõiste arendajad ja kasutajad analüüsivad maskuliinsust ja muutusi selles optimistlikust vaatest, väites, et võib täheldada muutust egalitaarsemate ja vähem hierarhiliste maskuliinsuste ja soosuhete poole.

Vaatamata kaasava maskuliinsuse mõiste populaarsusele ja laialdasele kasutusele eelkõige populaarteaduslikes käsitlustes ning ka

teistes teadusvaldkondades väljaspool soouuringuid on see saanud CSMM-is tugevat kriitikat ning valdkonna põhiuurijad seda üldjuhul ei kasuta. Näiteks on toodud välja, et mõiste peamised edendajad Eric Anderson ja Mark McCormack kasutavad hegemoonilise maskuliinsuse mõistet – millele nad vastanduvad – valesti, viidates sellele kui isikutüübile, ning käsitlevad sugu kui midagi, mis on fikseeritud ja mida inimesed saavad „omada“ (de Boise, 2015, lk 323). Samuti on problemaatiline, et kaasava maskuliinsuse mõiste, mis esitab laiapõhjalise ja fundamentaalse argumendi meeste ja maskuliinsuste muutumise kohta, põhineb empiirilistel uurimustel valdavalt lääne keskklassi meestest ja poistest, mis on ka muul moel metodoloogiliselt problemaatilised (*ibid.*, lk 326). Kuigi eksplitsiitse homofoobia väljendamine on paljudes lääneriikides järjest vähem aktsepteeritud, vaidlustab de Boise (*ibid.*, lk 332) Suurbritannia andmete põhjal kaasava maskuliinsuse mõistet edasi arendanud teoreetikute väidet, et homofoobia ja vihakuriteod LGBTQ+ inimeste vastu on lääne ühiskonnas vähenemas. Ta märgib, et Anderson käsitleb homofoobiat piiratult ja eksitavalt, pidades seda vaid indiviidide hoiakuks või käitumismustriks, arvestamata selle institutsionaalset dimensiooni (*ibid.*, 2015, lk 329). See kriitika osutab, et „kaasav maskuliinsus“ on mitmes mõttes problemaatiline mõiste, mida ei tohiks kriitikavabalt kasutada.

Umbes samal ajal kerkis kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringutes sarnastest empiirilistest tähelepanekutest esile veel üks oluline mõiste – „hübriidsed maskuliinsused“ (Bridges & Pascoe, 2014) –, mida selle autorid näevad pigem hegemoonilise maskuliinsuse edasiarendusena, mitte selle vastandusena. Tegu on kaasavast maskuliinsusest teoreetiliselt tunduvalt nüansseerituma käsitlusega ning ühtlasi pessimistlikuma väljavaatega, mis toimib ka esimese kriitikana. Nagu Anderson ja McCormack, märgivad hübriidsete maskuliinsuste mõistele alusepanijad Tristan Bridges ja C. J. Pascoe (2014), et privilegeeritud lääne valgete heteroseksuaalsete noorte meeste seas võib täheldada suuremat homoseksuaalsuse aktsepteerimist. Samuti osutavad nad, et need mehed lülitavad valikuliselt oma sooloomesse marginaliseeritud (sh rassistatud)

maskuliinsuste ja feminiinsuste elemente. Teisisõnu toimub strateegiline laenamine, näiteks homofoobia vaidlustamine, profeministlike hoiakute omaksvõtt ja ilutoodete kasutamine (vt nt Barber, 2008; Bridges, 2010). Bridges ja Pascoe (2014) märgivad, et paljud selliselt positsioneeritud mehed distantseerivad end diskursiivselt hegemoonilisest maskuliinsusest ning privilegeeritusest ja ebavõrdsusest.

Vastupidi kaasava maskuliinsuse mõiste edendajatele jõuavad Bridges ja Pascoe (2014) järeldusele, et need meeste näiliselt progressiivsed soositused ja identiteedid aga ei murenda meeste privilegeeritust ega vähenda soolist ebavõrdsust ühiskonnas, vaid hoopis aitavad neid peita ja seeläbi taastoota. Teisisõnu, vaatamata muutuvale sisule, näiteks identiteetidele, diskursustele, ei ole (privilegeeritud) meeste domineerimine märkimisväärselt vähenenud (vt ka Pease, 2021). See tähendab, et võimalik on muuta maskuliinsusi, kõigutamata meeste privilegeeritud ja domineerivat positsiooni (Pease, 2021). Pigem on uuenduslik see, kuidas jätkuvalt varjatakse privilegeeritud meeste klassi-, soo- ja rassipõhist domineerimist. Näiteks võivad need mehed retooriliselt seksismi ja rassismi vaidlustada, kuid oma materiaalsete praktikate kaudu ning privilegeeritud ühiskondliku positsiooni tõttu süsteemset ebavõrdsust toetada. Nagu väidavad Bridges ja Pascoe (2014, lk 256), toimib privilegeeritus kõige efektiivsemalt siis, kui see jääb tuvastamata. Hübriidsete maskuliinsuste mõistet kasutavad empiirilised uurimused on näidanud, et oma privilegeeritusest teadlikuks saamine ei kaota meeste hüvesid, vaid pigem muudab privilegeerituse kogemusi ja selle õigustamist (Bridges & Pascoe, 2014, lk 256). Seega, hübriidsete maskuliinsused illustreerivad hästi ühte Gramsci hegemoonia mõiste keskset elementi: hegemoonia ei ole stabiilne, vaid pidevalt nihkuv ja moonduv.

Lisaks neile kahele kõige enam tähelepanu saanud maskuliinsusele on 2010-ndatel ja 2020-ndatel loodud ning edendatud veel mõningaid maskuliinsuse vorme, mida võib liigitada nn positiivseteks maskuliinsusteks, kuna need tuvastavad väidetavalt positiivseid muutusi või näevad vähemalt sellist potentsiaali maskuliinsuse ideaalides, meeste praktikates ja soolise võrdõiguslikkuse poole liikumisel. Enim

silmapaistvad on hooli(tse)vad maskuliinsused⁸ (Elliott, 2016; Hanlon, 2012) ja ökoloogilised maskuliinsused (Hultman & Pulé, 2018; Pulé & Hultman, 2021), vähem on tähelepanu saanud egalitaarne maskuliinsus (Lamont, 2014). Kaasaja kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringutes prominentse hooli(tse)vate maskuliinsuste mõiste ühe põhiarendaja Karla Elliotti (2016) käsitluse kohaselt on tegu maskuliinsete identiteetidega, mis vaidlustavad domineerimise ning võtavad omaks sellised väärtused nagu positiivsed emotsioonid, vastastikune sõltumine ja relatsioonilisus. Elliotti väitel võimaldavad hooli(tse)vad maskuliinsused liikuda positiivse sotsiaalse muutuse poole ning fookus on just meeste praktikatel.

Hooli(tse)vate maskuliinsuste mõistet on empiirilisel käsitlitud eelkõige isaduse kontekstis (vt nt Hunter *et al.*, 2017; Jordan, 2020; Lee & Lee, 2018). Ka see mõiste on saanud kriitika osaliseks. Näiteks on toodud välja, et hooli(tse)vate maskuliinsuste transformatiivne potentsiaal on liialdatud ning isaduse kontekstis tuleks seda vaadelda pigem hegemoonilise maskuliinsuse laiendusena (Hunter *et al.*, 2017). Sarnaselt hegemoonilise maskuliinsuse mõistega on ka hooli(tse)vate maskuliinsuste mõistet kasutatud lihtsustavalt ja eksitavalt, jättes kõrvale soolistatud võimuhete ja sotsiaalsete muutuste aspektid ning käsitledes seda nii protsessi kui isiksusetüübina. Näiteks on oluline küsimus, millised meeste hoolimise ja hoolitsemise vormid aitavad kaasa progressiivsele sotsiaalsele muutusele, arvestades, et need hõlmavad väga erinevaid tegevusi ning orienteeritust nii teistele kui iseendale (de Boise & Wojnicka, 2023).

Ühe veelgi uuema arendusena on esile kerkinud posthumanistlikku paradigmasse paigutuv ökoloogiliste maskuliinsuste mõiste, mis puudutab meeste tegevust antropotseeni ajastu sotsiaalsetes ja keskkonnakriisides. Selle autorid Martin Hultman ja Paul Pulé (2018) mõtestavad ökoloogilisi maskuliinsusi kui maskuliinsuse praktikaid ja ideaale, mis ühilduvad ökoloogilise jätkusuutlikkuse ja soolise võrdõiguslikkusega, nähes neid kahte aspekti omavahel tihedalt põimununa. Ökoloogilisi maskuliinsusi

⁸ Kasutan inglise termini „caring masculinity“ eestikeelse vastena terminit „hooli(tse)v maskuliinsus“, et hõlmata mõiste kahte mõnevõrra erinevat aspekti: millestki või kellestki hoolimist ning millegi või kellegi eest hoolitsemist (sh hooletöö).

käsitatakse praegu pigem marginaalse ideaalina, mis pole saanud hegemooniliseks, kuigi võib täheldada keskkonnateadlike põhimõtete sisenemist peavoolu ja ka (mõningate) meeste väärtustesse.

Neid ülalpool tutvustatud maskuliinsusi ühendab huvi sotsiaalse muutuse potentsiaali vastu: kas, kuidas ja kuivõrd on mehed ja maskuliinsused muutumas positiivsemas suunas, konkreetsemalt egalitaarsemate soosuhete ning sotsiaalse õigluse aspektides? Siinkohal on omakorda vajalik küsida, kuidas võimalike positiivsete muutuste toimumist adekvaatselt hinnata (vt Christofidou, 2021).

Seoses eelkirjeldatud muutustega lääne ühiskonna maskuliinsuse ideaalides ja meeste diskursustes on eriti teravalt kerkinud esile lõhe selle vahel, mida mehed räägivad ja mida nad teevad, ehk retoorika diskursiivsete ideaalide ja praktika(te) vahel. Kui lääne meeste retoorika on selgelt liikunud soolise võrdõiguslikkuse toetamise poole (nt kodutööde võrdsema jaotuse ja isade suurema osaluse pooldamine), siis nende materiaalsed praktikad liiguvad selles suunas tunduvalt aeglasemalt. Meeste ja maskuliinsuste uurimise kontekstis, kus fookus on suuresti maskuliinsustel kui kultuurilistel ideaalidel ning kus on hiljuti teoretiseeritud mitmete nn positiivsete maskuliinsuste üle ja tehtud optimistlikke järeldusi, tähendab see, et meeste materiaalsed praktikad ning ka maskuliinsed ja mehi toetavad institutsioonid ja muud struktuurid saavad vähem tähelepanu. Eelkõige väärtustele ja diskursustele keskendumine annab eelise privilegeeritud (nt hariduslikult ning klassi- ja rassikategooriate mõttes) meestele, kelle hooli(tse)va, egalitaarse või ökoloogilise maskuliinsuse esitamist võidakse (ekslükult) näha tõendina soolise ebavõrdsuse vähenemise kohta ning kellel selliste diskursiivsete positsioonide omaksvõtt aitab paista aktsepteeritavate või isegi ihaldusväärsete meestena, seejuures jättes kõigutamata soolise ebavõrdsuse aluseks olevad materiaalsed hierarhiad (sh enda rolli neis) ja neid isegi taastootes.

De Boise ja Wojniska (2023) märgivad tabavalt, et diskursiivse binaarse jaotuse tegemine nn valgustatud hooli(tse)vate meeste ja muutuda mittesoovivate valgustamata hoolimatute meeste vahel on eetiliselt

problemaatiline, kuna tavapäraselt paigutatakse esimesse kategooriasse valged keskklassi mehed ning teise majanduslikult või poliitiliselt marginaliseeritud töölisklassi mehed ning rassistatud ja migratsioonitaustaga mehed. Seega võivad meie teoreetilised tööriistad ise saada hierarhiate ja ebavõrdsuse loomise allikaks. De Boise ja Wojniska (2023) kommentaar hooli(tse)vate maskuliinsuste kohta kehtib ka teiste nn positiivsete maskuliinsuste kontekstis: me ei peaks keskendumas vaid hooli(tse)mise performatiivsetele aspektidele ja seeläbi „heade“ (ja ka „halbade“) meeste tuvastamisele, vaid hooli(tse)misele kui laiemale sotsiaalsele protsessile. Niisiis tuleks enam tähelepanu pöörata sellele, kuidas ja kuidas on hoiakud ja praktikad omavahel kooskõlas.

Tüpoloogiatest eemaldumise vajadusest ja alternatiividest

Mitmed CSMM-i valdkonnas tegutsevad teadlased on enesekriitiliselt märkinud, et CSMM-i keskmeks on olnud tüpoloogiate loomine, millest on saanud justkui kinnismõte (Allan, 2023; Berggren, 2023; Gottzén, 2023; Waling, 2019 jt). Viimaste aastakümnete jooksul on loodud ja arendatud järjest enam nn maskuliinsuse tüüpe, millest tuntuimaid eespool tutvustasin, ning kasutatud neid empiirilistes uurimustes meeste soolome selgitamiseks. Lisaks eeltuvustatud maskuliinsustele on arendatud veel mitmeid nn kitsamaid maskuliinsusi, mõtestamaks meeste tegevust konkreetsetes eluvaldkondades, näiteks militaarne maskuliinsus, ärimaskuliinsus, nohikmaskuliinsus. Peavoolumeediasse on jõudnud ka toksilise maskuliinsuse mõiste, mis küll CSMM-is ja feministlikes uuringutes leiab oma analüütilise piiratuse tõttu vähe kasutust (vt Harrington, 2021). Carol Harrington (2021) märgib kriitiliselt, et toksilise maskuliinsuse süüdistuse saavad enamasti marginaliseeritud mehed ning seda mõistet on pigem kasutatud sooliste hierarhiate säilitamiseks, omistades süü soolise ebavõrdsuse eest konkreetsetele „halbadele“ meestele ning jättes tähelepanuta struktuursed asjaolud.

Kesksed lähenemisviisid CSMM-is, nagu hegemoonilise maskuliinsuse mõiste ja mitmed teised kategooriad, mille kaudu püütakse

mehi kirjeldada (nt metroseksuaal⁹), kipuvad maskuliinsust mõtestama staatilise ja fikseeritud nähtusena (Waling, 2019). Sellised maskuliinsuse tüpoloogiad suunavad sageli tähelepanu identiteetidele (Beasley, 2012, lk 759). Ühtlasi on tüpoloogiatele keskendumine viinud selleni, et arutletakse mingi konkreetse maskuliinsuse tüübi või ideaali „omaduste“ või väljendusviiside üle, pöörates seejuures vähem tähelepanu relatsioonilistele aspektidele, näiteks ebavõrdsusele erinevalt positsioneeritud meeste vahel ning meeste suhestumisele naistega. Nendest probleemidest tulenevalt on järjest enam hakatud küsimärgi alla seadma selliste tüpoloogiate otstarbekust. Kas meil on vaja lõputut jada maskuliinsuse tüüpe? Mida need võimaldavad teha ja mida ei võimalda? Kuidas need meid teoreetiliselt kammitsevad?

Mõjukaid alternatiive tüpoloogiapõhisele mõtlemisele CSMM-is pole seni veel välja arendatud, kuid näiteks on tehtud ettepanek keskenduda protsessidele, mis aitaksid mõista muutusi meeste praktikates (Berggren, 2023). Näiteks, Kalle Berggren (2020) on uurinud Rootsi meeste teekonda feminismi, tuvastades selle protsessi puhul kindlad sammud. Andrea Waling (2019, lk 103) leiab, et me ei peaks eeldama, et meeste käitumine teatud moel tuleneb konkreetsest maskuliinsusest või toimub selle tõttu. Etnometodoloogilisest lähenemisviisist¹⁰ inspireerituna teeb Lucas Gottzén (2023) ettepaneku uurida taksonoomiaid, mida mehed ise argielus kasutavad.

Kuigi need ettepanekud aitavad problemaatilistest tüpoloogiatest eemalduda, näib, et kategooria „mees“ jääb endiselt vaidlustamata. Seega tuleb veel kord meenutada Jeff Hearn (2004) üleskutset keskenduda kategooria „mees“ ja meeste hegemoonia kriitilisele uurimisele eesmärgiga need lahti lammutada: isegi kui maskuliinsuste sisu muutub, jäävad mehed kategooriaga „mees“ seotuse tõttu endiselt privilegeerituks, sest sel on sotsiaalses hierarhias jätkuvalt teistest sugudest kõrgem staatus.

⁹ Tüüpiliselt linnakeskkonnas elav noor heteroseksuaalne mees, kes pöörab tähelepanu oma välimuse eest hoolitsemisele ja keda tajutakse seetõttu feminiinsena.

¹⁰ Etnometodoloogia on sotsiaalteaduslik uurimisviis, mis võimaldab vaadelda, millist loogikat inimesed argisuhtluses kasutavad ning kuidas nad selles kontekstis sotsiaalset korda loovad.

Posthumanistlikus paradigmas tegutsev Bob Pease (2023, lk 222) küsib: kas me saame lammutada meeste hierarhilise ülemvõimu naiste, mittebinaarsete inimeste, loomade ja maakera üle ilma maskuliinsusest eemaldumata? Seega peavad mõned kesksed CSMM-i teoreetikud vajalikuks seda kategooriat jätkuvalt problematiseerida või see isegi kaotada (Hearn, 2014; vt ka Wittig, 1992) ning on tehtud üleskutseid meestel end sellest lahti öelda (Pease, 2021, 2023), kuid seni ei ole lähemalt selgitatud, kuidas võiks see protsess välja näha.

Lõpetuseks: aktuaalseid teemasid ja tulevikusuundi meeste ja maskuliinsuste uurimisel

Nagu artikkel loodetavasti ilmestas, on CSMM relevantne, produktiivne, arenev ja ka mitmeid kontseptuaalseid vastuolusid sisaldav uurimisvaldkond. Seoses uute ühiskondlike muutuste ja protsessidega, mis muudavad nii mehi kui ka maskuliinsusi, on vaja ümber formuleerida mitmeid teoreetilisi tööriistu, mida on seni nende mõtestamiseks kasutatud, ning arendada uusi. Nagu artiklis selgitasin, on CSMM-is hakatud problematiseerima seni uurimisvaldkonna keskmes olevaid maskuliinsuse tüpoloogiaid ning tähtsustama protsesside, muutuste ja meeste materiaalse praktilise uurimise, kasutades näiteks Hearn (2014) materiaal-diskursiivset lähenemist. Samuti on tehtud üleskutseid enam tegeleda kategooriate „mees“ ja „maskuliinsus“ dekonstrueerimisega (Hearn, 2004, 2019).

CSMM uurimisvaldkonnana peaks seejuures veelgi enam haakuma feministlike uuringute ja selle uusimate sookäsitlustega (vt Beasley, 2015; Waling, 2019), sh interseksionaalse lähenemisega (vt nt Collins & Bilge, 2020). Dekoloniseerivast ja feministlikust vaatepunktist on oluline, et ka teorialoomega tegeleksid mitmesugustes sotsiaalsetes ja kultuurilistes kontekstides erinevalt positsioneeritud teadlased, mitte vaid lääne valged meesuurijad.

On mitmeid kaasajal ja tulevikku silmas pidades pakilisi teemasid, mille kontekstis pole mehi ja maskuliinsusi seni piisavalt uuritud. CSMM-i

üks keskseid teadlasi Jeff Hearn (2019) rõhutab vajadust uurida mehi ja maskuliinsusi järgmiste teemade raames: 1) keskkond ja kliimamuutus; 2) IT, sotsiaalmeedia, tehisaru ja suurandmed; 3) globaalsed ja rahvusülesed institutsioonid ja protsessid; 4) rahvuslus, rassism, autoritaarsus ja neofašism (vt ka Hearn, 2019). Nõustun selle loeteluga ja järgnevalt kommenteerin neid teemasid lühidalt.

Meeste ja maskuliinsuste rolli mõtestamiseks keskkonna- ja kliimamuutuste kontekstis ja teiste liikidega suhestumisel sobivad näiteks post-humanistlikud lähenemisviisid, mida on viimastel aastatel hakatud ka CSMM-is arendama (vt Aavik, 2023; Hultman & Pulé, 2018; Mellström & Pease, 2023; Pulé & Hultman, 2021). Steve Garlick (2019, lk 395) väidab, et patriarhaadi uurimisel on keskendumine vaid soole piirav, kuna (privilegeeritud) meeste domineerimine naiste üle on alati olnud osa nende laiemast domineerimisest looduse ja teiste elusolendite üle. Selline post-humanistlik vaade laiendab ühtlasi interseksionaalset lähenemist, mida on tüüpiliselt kasutatud üksnes inimestevahelise ebavõrdsuse ja hierarhiate mõtestamiseks, tuues sisse looduse, loomad ja muud elusolendid.

IT, sotsiaalmeedia ja tehisaru on üks kiiremalt arenevaid ning muutuvaid valdkondi. Maskuliinsused sotsiaalmeedias, sh virtuaalses ruumis esinev seksism ja misogüünia, on juba saanud oluliseks uurimisobjektiks (vt nt Ging, 2019). Mehi ja maskuliinsusi on tehisaru kontekstis uuritud veel napilt, kuigi tegu on potentsiaalselt väga viljaka uurimisainesega. Kuna tehisaru arendamist on vedanud jõukad valged lääne mehed, kes saavad sellest suurt majanduslikku kasu, ei ole tehisaru sooneutraalne: selle omadused ja tagajärjed peegeldavad selle loojate väärtusi ja kultuurilist konteksti, kus see loodi. Näiteks on teada, et tehisaru taastoodab seksismi ja soolisi stereotüüpe (vt Hall & Ellis, 2023). Selle asemel et soolist ebavõrdsust vähendada, on tõenäoline, et tehisaru süvendab seda veelgi, kuna on seksistliku kultuuri ja ebavõrdse ühiskonna produkt. Seega tuleks tehisaru ja selle tagajärgede mõtestamisel käsitleda mehi ja maskuliinsusi ning küsida, kes ja kuidas tehisaru arendab, kontrollib ja (väär)kasutab.

Meeste tegevus ja maskuliinsuse ideaalid (rahvusvaheliste) institutsioonide ja organisatsioonide kontekstis on samuti alauuritud teema. Neis kehtestatavad ja taastoodetavad soolised ja muud normid kujundavad lokaalseid meeste praktikaid ja maskuliinsuse ideaale. Institutsioonid on soolistatud (Connell, 2009) ning meestel ja maskuliinsustel on suur osatähtsus institutsioonide struktureerimises ja poliitikakujunduses (vt nt Connell, 2009; Williams & Robertson, 2007).

Rahvusluse, autoritaarsuse, rassismi ja neofašismi teemad, mis on ka organisatsioonide ja institutsioonidega tihedalt seotud, on juba leidnud kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringutes üsnagi laialdast käsitlemist, kuid jätkuvaid globaalseid poliitilisi kriise ja konflikte arvestades tuleb nende uurimist jätkata. Vähemalt mõnda neist teemadest on uuritud, kasutades poliitiliste maskuliinsuste mõistet (vt nt Löffler *et al.*, 2020). Koos rassismiga tuleks uurida ka mehi ja maskuliinsusi kolonialismi, postkolonialismi ja dekoloniseerimise kontekstis, sh Eesti suhet nendega (dekoloniseerimise kohta Eesti ja Nõukogude Liidu kontekstis vt nt Annus, 2019; Velmet, 2023). Väga relevantne ja samas alauuritud on ka poliitilise konservatiivsuse ja paremäärmusluse temaatika (sh seonduvalt virtuaalse ruumiga), mis on meeste ja maskuliinsuste näoga (vt nt Harmer & Lumsden, 2019; Kimmel, 2017; Ralph-Morrow, 2022). Sellesse loetelusse võib lisada artikli alguses mainitud Eesti noorte meeste süveneva konservatiivsuse problemaatika, mis vajab kindlasti käsitlemist. Samuti on Eestis juba aastakümneid olnud päevakorral sündimuse küsimused. Suuresti kujundavad neid avalikke debatte pronatalistlike hoiakutega keskealised või vanemad eestlastest mehed, seega on tegu selgelt mehi ja maskuliinsusi puudutava teemaga, mida küll pole selles võtmes otseselt uuritud. Selliste küsimuste ja probleemide käsitlemine, mida on seni nähtud sooneutraalsena või mida pole sooaspektist ning kriitiliste mees- ja maskuliinsusuuringute vaatest uuritud, on rikastav, kuna muudab tõenäoliselt meie arusaamu neist. Samuti aitavad kriitilistes mees- ja maskuliinsusuuringutes kasutatavad mõisted ja lähenemisviisid vaadelda sugu ja soosuhteid uutest nurkadest.

Kasutatud kirjandus

- Aavik, K. (2015). *Intersectional disadvantage and privilege in the Estonian labour market: An analysis of work narratives of Russian-speaking women and Estonian men*. [Doctoral dissertation, Tallinn University].
<https://www.etera.ee/s/JpWZkc4hdd>
- Aavik, K. (2020). Studying privileged men's career narratives from an intersectional perspective: The methodological challenge of the invisibility of privilege. In K. Aavik, C. Bland, J. Hoegaerts, & J. Salminen (Eds.), *Men, masculinities and the modern career: Contemporary and historical perspectives* (pp. 217–240). De Gruyter.
<https://doi.org/10.1515/9783110651874-012>
- Aavik, K. (2023). *Contesting anthropocentric masculinities through veganism: Lived experiences of vegan men*. Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1007/978-3-031-19507-5>
- Ainsaar, M., Roots, A., Sammul, M., & Orru, K. (2016). Töökoha mõju Eesti meeste lapsesaamisplaanidele. *Ariadne Lõng*, 1/2, 68–80.
- Ainsworth, C. (2015). Sex redefined. *Nature*, 518, 288–291.
<https://doi.org/10.1038/518288a>
- Allan, J. A. (2023). Against typologies: Affect and masculinity studies. In T. Reeser (Ed.), *The Routledge Companion to gender and affect* (pp. 43–54). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003045007-6>
- Anderson, E. (2005). Orthodox and inclusive masculinity: Competing masculinities among heterosexual men in a feminized terrain. *Sociological Perspectives*, 48(3), 337–355. <https://doi.org/10.1525/sop.2005.48.3.337>
- Anderson, E. (2010). *Inclusive masculinity: The changing nature of masculinities*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203871485>
- Anderson, E., Adams, A., & Rivers, I. (2012). “I kiss them because I love them”: The emergence of heterosexual men kissing in British institutes of education. *Archives of Sexual Behavior*, 41, 421–430.
<https://doi.org/10.1007/s10508-010-9678-0>
- Anderson, E., & McCormack, M. (2018). Inclusive Masculinity Theory: Overview, reflection and refinement. *Journal of Gender Studies*, 27(5), 547–561. <https://doi.org/10.1080/09589236.2016.1245605>
- Annus, E. (2019). *Sotskolonialism Eesti NSV-s. Võim, kultuur, argielu*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Barad, K. (2003). Posthumanist performativity: Toward an understanding of how matter comes to matter. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28(3), 801–831. <https://doi.org/10.1515/9783839403365-008>

- Barber, K. (2008). The well-coiffed man: Class, race, and heterosexual masculinity in the hair salon. *Gender & Society*, 22(4), 455–476. <https://doi.org/10.1177/0891243208321168>
- Beasley, C. (2008). Rethinking hegemonic masculinity in a globalizing world. *Men and Masculinities*, 11(1), 86–103. <https://doi.org/10.1177/1097184x08315102>
- Beasley, C. (2012). Problematizing contemporary Men/Masculinities theorizing: The contribution of Raewyn Connell and conceptual-terminological tensions today. *The British Journal of Sociology*, 63(4), 747–765. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2012.01435.x>
- Beasley, C. (2015). Caution! Hazards ahead: Considering the potential gap between feminist thinking and men/masculinities theory and practice. *Journal of Sociology*, 51(3), 566–581. <https://doi.org/10.1177/1440783314553317>
- Berggren, K. (2020). Ashamed of one's sexism, mourning one's friends: Emotions and relations in men's encounters with feminism in Sweden. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 12(3), 466–484. <https://doi.org/10.3384/cu.v12i3.3239>
- Berggren, K. (2023, December 5–7). *From types to process?* [Seminar presentation]. What is the state of the art in contemporary masculinity studies, Karlstad University, Karlstad, Sweden.
- Bridges, T. (2010). Men just weren't made to do this: Performances of drag at "Walk a Mile in Her Shoes" marches. *Gender & Society*, 24(1), 5–30. <https://doi.org/10.1177/0891243209356924>
- Bridges, T., & Pascoe, C. J. (2014). Hybrid masculinities: New directions in the sociology of men and masculinities. *Sociology Compass*, 8(3), 246–258. <https://doi.org/10.1111/soc4.12134>
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203824979>
- Carlsson Kanyama, A., Nässén, J., & Benders, R. (2021). Shifting expenditure on food, holidays, and furnishings could lower greenhouse gas emissions by almost 40%. *Journal of Industrial Ecology*, 25(6), 1602–1616. <https://doi.org/10.1111/jiec.13176>
- Christofidou, A. (2021). Men and masculinities: A continuing debate on change. *NORMA: International Journal for Masculinity Studies*, 16(2), 81–97. <https://doi.org/10.1080/18902138.2021.1891758>
- Collins, P. H., & Bilge, S. (2020). *Intersectionality* (2nd ed.). John Wiley & Sons.

- Collinson, D., & Hearn, J. (1994). Naming men as men: Implications for work, organization and management. *Gender, Work & Organization*, 1(1), 2–22. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.1994.tb00002.x>
- Connell, R. W. (1985). Theorising gender. *Sociology*, 19(2), 260–272. <https://doi.org/10.1177/0038038585019002008>
- Connell, R. W. (1987). *Gender and power: Society, the person, and sexual politics*. Allen and Unwin.
- Connell, R. W. (1998). Masculinities and globalization. *Men and Masculinities*, 1(1), 3–23. <https://doi.org/10.1177/1097184x98001001001>
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). University of California Press.
- Connell, R. W. (2009). A thousand miles from kind: Men, masculinities and modern institutions. *The Journal of Men's Studies*, 16(3), 237–252. <https://doi.org/10.3149/jms.1603.237>
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender and Society*, 19(6), 829–859. <https://doi.org/10.1177/0891243205278639>
- Coston, B. M., & Kimmel, M. (2012). White men as the new victims: Reverse discrimination cases and the Men's Rights Movement. *Nevada Law Journal*, 13(2), 368–385.
- Daly, S. E., & Reed, S. M. (2022). “I think most of society hates us”: A qualitative thematic analysis of interviews with incels. *Sex Roles*, 86(1–2), 14–33. <https://doi.org/10.1007/s11199-021-01250-5>
- De Boise, S. (2015). I'm not homophobic, “I've got gay friends”: Evaluating the validity of inclusive masculinity. *Men and Masculinities*, 18(3), 318–339. <https://doi.org/10.1177/1097184x14554951>
- De Boise, S., & Wojnicska, K. (2023, December 5–7). *Not all that glitters is gold: Rethinking the concept of caring masculinities* [Seminar presentation]. What is the state of the art in contemporary masculinity studies, Karlstad University, Karlstad, Sweden.
- Deutsch, F. M. (2007). Undoing gender. *Gender & Society*, 21(1), 106–127. <https://doi.org/10.1177/0891243206293577>
- Dragowski, E. A., & Scharrón-del Río, M. R. (2014). The importance of challenging hegemonic masculinity in preventing school violence. *School Psychology Forum*, 8(1), 10–27.
- Elliott, K. (2016). Caring masculinities: Theorizing an emerging concept. *Men and Masculinities*, 19(3), 240–259. <https://doi.org/10.1177/1097184X15576203>

- Garlick, S. (2019). The return of nature: Feminism, hegemonic masculinities, and new materialisms. *Men and Masculinities*, 22(2), 380–403.
<https://doi.org/10.1177/1097184x17725128>
- Gatens, M. (1983). A critique of the sex/gender distinction. In J. Allen & P. Patton (Eds.), *Beyond Marxism? Interventions after Marx* (pp. 143–160). Intervention Publications.
- Ging, D. (2019). Alphas, betas, and incels: Theorizing the masculinities of the manosphere. *Men and Masculinities*, 22(4), 638–657.
<https://doi.org/10.1177/1097184x17706401>
- Gottzén, L. (2023, December 5–7). *Towards a new sociology of masculinity typologies* [Seminar presentation]. What is the state of the art in contemporary masculinity studies, Karlstad University, Karlstad, Sweden.
- Grosz, E. (2005). *Time travels: Feminism, nature, power*. Allen & Unwin.
- Halberstam, J. (1998). *Female masculinity*. Duke University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv11cwb00>
- Hall, P., & Ellis, D. (2023). A systematic review of socio-technical gender bias in AI algorithms. *Online Information Review*, 47(7), 1264–1279.
<https://doi.org/10.1108/oir-08-2021-0452>
- Hanlon, N. (2012). *Masculinities, care and equality: Identity and nurture in men's lives*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137264879>
- Harmer, E., & Lumsden, K. (2019). *Online othering: Exploring digital violence and discrimination on the web*. Palgrave Macmillan Cham.
- Harrington, C. (2021). What is “toxic masculinity” and why does it matter? *Men and Masculinities*, 24(2), 345–352.
<https://doi.org/10.1177/1097184x20943254>
- Hearn, J. (1997). The implications of critical studies on men. *NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 5(1), 48–60.
<https://doi.org/10.1080/08038740.1997.9959706>
- Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory*, 5(1), 49–72. <https://doi.org/10.1177/1464700104040813>
- Hearn, J. (2012). A multi-faceted power analysis of men's violence to known women: From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *The Sociological Review*, 60(4), 589–610. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.2012.02125.x>
- Hearn, J. (2014). Men, masculinities and the material(-)discursive. *NORMA: International Journal for Masculinity Studies*, 9(1), 5–17.
<https://doi.org/10.1080/18902138.2014.892281>

- Hearn, J. (2019). So what has been, is, and might be going on in studying men and masculinities? Some continuities and discontinuities. *Men and Masculinities*, 22(1), 53–63. <https://doi.org/10.1177/1097184x18805550>
- Hood-Williams, J. (1996). Goodbye to sex and gender. *The Sociological Review*, 44(1), 1–16. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.1996.tb02960.x>
- Howson, R. (2006). *Challenging hegemonic masculinity*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203698921>
- Hultman, M., & Pulé, P. M. (2018). *Ecological masculinities: Theoretical foundations and practical guidance*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315195223-9>
- Hunter, S. C., Riggs, D. W., & Augoustinos, M. (2017). Hegemonic masculinity versus a caring masculinity: Implications for understanding primary caregiving fathers. *Social and Personality Psychology Compass*, 11(3), e12307. <https://doi.org/10.1111/spc3.12307>
- Jagger, G. (2015). The new materialism and sexual difference. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 40(2), 321–342. <https://doi.org/10.1086/678190>
- Jewkes, R., & Morrell, R. (2018). Hegemonic masculinity, violence, and gender equality: Using latent class analysis to investigate the origins and correlates of differences between men. *Men and Masculinities*, 21(4), 547–571. <https://doi.org/10.1177/1097184x17696171>
- Jordan, A. (2020). Masculinizing care? Gender, ethics of care, and fathers' rights groups. *Men and Masculinities*, 23(1), 20–41. <https://doi.org/10.1177/1097184X18776364>
- Justiitsministeerium. (2019). Pervägivald ja ahistamine. *Kuritegevus Eestis 2019*. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/pervagivald-ja-ahistamine.html>
- Kareithi, P. J. (2014). Hegemonic masculinity in media contents. In A. V. Montiel (Ed.), *Media and gender: A scholarly agenda for the Global Alliance on Media and Gender* (pp. 30–34). UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000228399>
- Kempel, G., & Siibak, A. (2010). Peamised trendid meeste tekstilisel konstrueerimisel naistajakirja *Cosmopolitan* artiklites. *Ariadne Lõng*, 1/2, 42–56.
- Kilmartin, C., & McDermott, R. C. (2016). Violence and masculinities. In Y. J. Wong & S. R. Wester (Eds.), *APA handbook of men and masculinities* (pp. 615–636). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14594-028>

- Kimmel, M. (2017). *Angry white men: American masculinity at the end of an era* (2nd ed.). Nation Books.
- Lamont, E. (2014). The limited construction of an egalitarian masculinity: College-educated men's dating and relationship narratives. *Men and Masculinities*, 18(3), 271–292.
<https://doi.org/10.1177/1097184X14557495>
- Lee, J. Y., & Lee, S. J. (2018). Caring is masculine: Stay-at-home fathers and masculine identity. *Psychology of Men & Masculinities*, 19(1), 47–58.
<https://doi.org/10.1037/men0000079>
- Lorber, J., & Farrell, S. A. (Eds.). (1991). *The social construction of gender*. Sage Publications.
- Löffler, M., Luyt, R., & Starck, K. (2020). Political masculinities and populism. *NORMA: International Journal for Masculinity Studies*, 15(1), 1–9.
<https://doi.org/10.1080/18902138.2020.1721154>
- Malmberg, K. (2017). Meesterindel muutusteta. Kaksikümmend aastat portreelugusid Eesti päevalehtedes. *Ariadne Lõng*, 1/2, 76–90.
- Mellström, U., & Pease, B. (Eds.). (2023). *Posthumanism and the man question: Beyond anthropocentric masculinities*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003219613>
- Messerschmidt, J. W. (2019). The salience of “hegemonic masculinity”. *Men and Masculinities*, 22(1), 85–91.
<https://doi.org/10.1177/1097184x18805555>
- Messerschmidt, J. W. (2020). Becoming a super-masculine “cool guy”: Reflexivity, dominant and hegemonic masculinities, and sexual violence. *Boyhood Studies*, 13(2), 20–35. <https://doi.org/10.3167/bhs.2020.130203>
- Michalski, J. H. (2017). Status hierarchies and hegemonic masculinity: A general theory of prison violence. *The British Journal of Criminology*, 57(1), 40–60. <https://doi.org/10.1093/bjc/azv098>
- Moller, M. (2007). Exploiting patterns: A critique of hegemonic masculinity. *Journal of Gender Studies*, 16(3), 263–276.
<https://doi.org/10.1080/09589230701562970>
- Pajumets, M. (2001). Kas uus mehelikkus jõuab Eestisse? *Ariadne Lõng*, 1/2, 125–136.
- Pajumets, M. (2010). Estonian couples' rationalizations for fathers' rejection of parental leave. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers*, 8(2), 226–243.
- Pajumets, M. (2012). *Post-socialist masculinities, identity work, and social change: An analysis of discursive (re)constructions of gender identity in novel*

- social situations* [Doctoral dissertation, Tallinn University].
<https://www.etera.ee/s/Z24H4pP1qX>
- Pajumets, M., & Hearn, J. (2012). Post-socialist fathers ‘at home’ and ‘away from home’ in ‘old Europe’: Facing the challenge through masculine identity talk. *Studies of Transition States and Societies*, 4(1), 31–47.
<https://doi.org/10.58036/stss.v4i1.89>
- Pajumets, M., & Hearn, J. (2021). Doing gender by not doing gender in eco-communities: Masculine identity talk within a “gender-neutral” worldview. In P. M. Pulé & M. Hultman (Eds.), *Men, masculinities, and earth: Contending with the (m)Anthropocene* (pp. 309–325). Palgrave Macmillan.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-54486-7_14
- Pease, B. (2021). From ecomasculinity to profeminist environmentalism: Recreating men’s relationship with nature. In P. Pulé & M. Hultman (Eds.), *Men, masculinities, and earth: Contending with the (m)Anthropocene* (pp. 537–557). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-54486-7_26
- Pease, B. (2023). Men becoming otherwise: Lines of flight from ‘Man’ and majoritarian masculinity. In U. Mellström & B. Pease (Eds.), *Posthumanism and the man question: Beyond anthropocentric masculinities* (pp. 222–235). Routledge.
- Pilvre, B. (2009). Eesti Ekspressi „Person“ soo aspektist. *Ariadne Lõng*, 1/2, 42–62.
- Pilvre, B. (2011). *Naiste meediarepresentatsioon Eesti ajakirjanduskultuuri ja ühiskonna kontekstis* [Doktoritöö, Tartu Ülikool]. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Pulé, P., & Hultman, M. (Eds.). (2021). *Men, masculinities, and earth: Contending with the (m)Anthropocene*. Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-54486-7>
- Ralph-Morrow, E. (2022). The right men: How masculinity explains the radical right gender gap. *Political Studies*, 70(1), 26–44.
<https://doi.org/10.1177/0032321720936049>
- Ricciardelli, R., Clow, K. A., & White, P. (2010). Investigating hegemonic masculinity: Portrayals of masculinity in men’s lifestyle magazines. *Sex Roles*, 63, 64–78. <https://doi.org/10.1007/s11199-010-9764-8>
- Rosen, N. L., & Nofziger, S. (2019). Boys, bullying, and gender roles: How hegemonic masculinity shapes bullying behavior. *Gender Issues*, 36, 295–318. <https://doi.org/10.1007/s12147-018-9226-0>
- Rydstrom, H., & Hearn, J. (2017). Men, masculinities and the conundrum of ‘gex’: An interview with Jeff Hearn by Helle Rydstrom. *NORA: Nordic*

- Journal of Feminist and Gender Research*, 25(2), 141–159.
<https://doi.org/10.1080/08038740.2017.1353543>
- Saguy, T., Reifen-Tagar, M., & Joel, D. (2021). The gender-binary cycle: The perpetual relations between a biological-essentialist view of gender, gender ideology, and gender-labelling and sorting. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 376(1822), 20200141.
<https://doi.org/10.1098/rstb.2020.0141>
- Soo, K. (2016). Eesti meeste vägivald kooselupartneri vastu. *Ariadne Lõng*, 1/2, 81–93.
- Soo, K., & Kutsar, D. (2012). Mehelikkuse tüpiseerimine noormeeste enesehinnangute, soorolliga rahulolu ja seksuaalkäitumise järgi. *Ariadne Lõng*, 1/2, 19–34.
- Toming, M-L. (2007). Isarolli muutumine – isa lapsega kodus. *Ariadne Lõng*, 1/2, 65–76.
- Uusma, A. (2014). Romantiline *macho*: mässav mees Eesti punk-rokis. *Ariadne Lõng*, 1/2, 42–67.
- Velmet, A. (2023). NSVL-i dekoloniseerimine: saateks. *Vikerkaar*, 10–11.
- Waling, A. (2019). Rethinking masculinity studies: Feminism, masculinity, and poststructural accounts of agency and emotional reflexivity. *The Journal of Men's Studies*, 27(1), 89–107. <https://doi.org/10.1177/1060826518782980>
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151.
- Williams, R., & Robertson, S. (2007). Masculinities, men and public health policy. *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 2(2), 361–368. <https://doi.org/10.18848/1833-1882/CGP/v02i02/52286>
- Wittig, M. (1992). *The straight mind and other essays*. Harvester Wheatsheaf.
- Ümarik, M., Tinn, M., Idnurm, T., Kaarlõp, H-L., Dibou, T., Mäe, K., Henno, I., Lauri, T., & Pöder, K. (2023). *Noorte hääl demokraatia kriisis: kodanikuhariduse väljakutsed. IEA 2022. aasta rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringu (ICCS 2022) Eesti tulemused*.
<https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2023-11/ICCS%202022%20Eesti%20raport%2028.11.pdf>

Kadri Aavik on Tallinna Ülikooli soouuringute dotsent. Tema hiljutine uurimistöö keskendub eelkõige kriitilistele loomauuringutele, veganuuringutele, kriitilistele mees- ja maskuliinsuuringutele ning nende ristumiskohtadele.

Kadri Aavik is Associate Professor of Gender Studies at Tallinn University, Estonia. She works in gender studies (with a focus on critical studies on men and masculinities), critical animal studies, vegan studies, and their intersections.

Abstract

How to study men and masculinities? An overview of key contemporary theoretical approaches and debates in critical studies on men and masculinities

This article aims to introduce in the Estonian language and to Estonian-speaking academic audiences some key contemporary concepts, theoretical approaches, developments and debates in critical studies on men and masculinities (CSMM), a subfield of gender and feminist research that has made unique and important contributions to studying gender. Understanding the category of gender and gendered power relations in society is impossible without critically examining men and masculinities, as gender is relational. Also, more practically, without a change in the ideals of masculinity and practices of men, it is not possible to move towards gender equality and social justice. Concepts and approaches developed in CSMM enable us to examine gender and gender relations from new angles. With this article, I seek to inspire Estonian gender scholars, other researchers as well as students to work in CSMM and develop this field of research in Estonia. I also wish to advance the emergence of conceptually more nuanced approaches to the category “men” and masculinities in Estonian academic research.

Keywords: men, masculinities, critical studies on men and masculinities